

ბატონიშვილის ბიბლიოთეკა

ციტირებისთვის:

მარიკაშვილი ე., ფიზიკური თავისუფლების დაცვა და ბრძოლა COVID-19-ის წინააღმდეგ საქართველოში, ადამიანის უფლებათა დაცვა და კოვიდ-19-ის პანდემია, სტატიათა კრებული, კ. კორკელიას რედაქტორობით, თბილისი, 2021

ელექტრონული იურიდიული ბიბლიოთეკა www.princelibrary.ge

შექმნილია USAID/PROLoG-ის ფინანსური ხელშეწყობით

სულხან-საბა ორბელიანის
უნივერსიტეტი

USAID
ამერიკელი ხალხისგან

EAST • WEST
MANAGEMENT
INSTITUTE

კანონის უზენაესობის მხარდაჭერა
საქართველოში (PROLoG)

ფიზიკური თავისუფლების დაცვა და ბრძოლა COVID-19-ის წინააღმდეგ საქართველოში

ედუარდ მარიკაშვილი

*„ვირუსი მრავალ სიცოცხლესა და ჩვენთვის ძვირფას ბევრ რამეს
შეინირავს, ამიტომ მას არ უნდა მივცეთ საშუალება,
გაანადგუროს ძირეული ღირებულებები
და თავისუფალი საზოგადოებები.“¹*

შესავალი

ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ 2020 წლის 11 მარტს COVID-19-ის გამომწვევი ახალი კორონავირუსი SARS-CoV-2 გლობალურ პანდემიად გამოაცხადა.² ვირუსის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ერთ-ერთ ქმედით მექანიზმად აღიარებულია სოციალური დისტანციის მაქსიმალურად შენარჩუნება. ვაქცინაციის მასშტაბურად გავრცელებამდე ფიზიკური სოციალური დისტანციის შენარჩუნებას გადამწყვეტი როლიც კი ჰქონდა. ამ მიზნის მისაღწევად სახელმწიფოებმა გადანყვიტეს, სხვა ღონისძიებებთან ერთად, შეზღუდონ, მათ შორის, თავისუფლებისა და მიმოსვლის უფლებები და ამ გზით აიძულონ ადამიანები, დაიცვან სოციალური დისტანცია. ვირუსის გავრცელების საფრთხის მასშტაბურობიდან გამომდინარე, გაჩნდა საჭიროება, რომ სახელმწიფომ გადადგას ეფექტიანი და დროული ნაბიჯები. მოთხოვნამ ეფექტიანი ნაბიჯების გადადგმაზე განსაკუთრებით გაზარდა ეფექტიანი, თუმცა დაუბალანსებელი ძალაუფლების კონცეტრაციის რისკები აღმასრულებელ ხელისუფლებაში. საზოგადოებრივი ჯანმრ-

¹ „დემოკრატიის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებათა პატივისცემა COVID-19-ის სანიტარული კრიზისის პირობებში. რეკომენდაციები წევრი სახელმწიფოებისთვის“, ევროპის საბჭო, სან-ფორმაციო დოკუმენტი, 7 აპრილი, 2020.

² იხ. ბმული <https://bit.ly/3vVXmQ7> [უკანასკნელად შემოწმდა 13.03.2021].

თელობის დაცვის საჯარო ლეგიტიმური მიზნის მიღწევის მოტივით შემოღებული შეზღუდვები უფლების დარღვევის ზღვარზე გადის და ხშირად უფლების შეზღუდვების შინაარსი მინიმალურ კონსტიტუციურ მოთხოვნებსაც კი ვერ აკმაყოფილებს. საქართველოში არსებული მდგომარეობა არ არის გამონაკლისი. მყიფე დემოკრატიის პირობებში საქართველოში პანდემიასთან ეფექტიანი ბრძოლის მოტივით ძალაუფლების აღმასრულებელ ხელისუფლებაში კონცენტრაციამ უფლებათა დარღვევის განსაკუთრებული რისკები გააჩინა.

ამ პირობებში განსაკუთრებული როლი ადამიანის უფლებათა შეზღუდვაზე აღმასრულებელი ხელისუფლების სასამართლო კონტროლს ეკისრება. ასეთი კონტროლის გარანტიებს საქართველოს კონსტიტუციის მე-13 მუხლიც მოიცავს. ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის მომეტებული რისკი ახალი კორონავირუსის გავრცელების აღკვეთის მიზნით ადამიანთა იზოლაციაში გადაყვანის დროსაც არსებობს. თუმცა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ, 2021 წლის 11 თებერვლის გადაწყვეტილებით, იზოლაცია მიმოსვლის თავისუფლების შეზღუდვად მიიჩნია, რითაც იზოლაციაზე წინასწარი სასამართლო კონტროლის მექანიზმი გამორიცხა და იზოლირებული პირები იზოლაციაში გადაყვანის შემდეგ სასარჩელო წესით სასამართლო კონტროლის ამარა დატოვა.

წინამდებარე სტატიის მიზანია, გაანალიზდეს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2021 წლის 11 თებერვლის გადაწყვეტილებიდან გამომდინარე იზოლაციის ქართული მოდელის კონსტიტუციურობის ნაწილი და სასამართლოს მანამდე არსებული პრაქტიკა. ამასთან, მნიშვნელოვანია იმის განხილვა, არსებობდა თუ არა წონადი არგუმენტები, საკონსტიტუციო სასამართლოს ფიზიკური თავისუფლების საპროცესო გარანტიების დაცვის სასარგებლო გადაწყვეტილება მიეღო, ასევე, რა საფრთხეებს შეიცავს იზოლაციის სათანადო სასამართლო კონტროლზე უარის თქმა.

1. იზოლაცია, როგორც COVID-19-თან ბრძოლის მექანიზმის ქართული მოდელი

იზოლაცია, როგორც ვირუსის გავრცელებისგან შეკავების მექანიზმი, მთელი რიგი უფლებების შეზღუდვას ან/და უფლების რეალიზებაზე უარის თქმას გულისხმობს. ამასთანავე, ძირითადი, რასაც იზოლაციის საპირწონედ ხელისუფლება ზღუდავს, არის ფიზიკური თავისუფლება. თავისუფლებასთან ერთად იზოლაციის ქართული მოდელი, თანმდევად, სხვა უფლებების საკმაოდ მძიმე და ინტენსიურ შეზღუდვასაც გულისხმობს.

საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის დაცვის მიზნით იზოლაციას ქართული კანონმდებლობა პანდემიამდეც ითვალისწინებდა. „საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით, იზოლაცია გულისხმობს ავადმყოფის ან ინფიცირებული პირის განცალკევებას სხვა ადამიანებისაგან დაავადების გადამდებობის პერიოდის განმავლობაში, ისეთ ადგილას ან/და ისეთ პირობებში, რომელიც (რომლებიც) შეზღუდავს ან გამორიცხავს მისგან ამ დაავადების პირდაპირი ან არაპირდაპირი გზით სხვა ადამიანისთვის გადადებას.³

ამ განმარტების მიხედვით, იზოლაციის სუბიექტები არიან მხოლოდ დაავადებული/ინფიცირებული პირები, ხოლო მისი ფორმა გულისხმობს ასეთ პირთა კონკრეტულ სივრცეში (ადგილას) ან/და პირობებში მოქცევას, რაც სხვა ადამიანთა ინფიცირებას გამორიცხავს. ფაქტია, იზოლაცია მისი მიზნის მიღწევისთვის სივრცულ შეზღუდვებს საჭიროებს, რაც, გარკვეული პირობების შემთხვევაში, შეიძლება ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვა იყოს.

ეს კანონი ეხება იზოლაციის შემთხვევაში უფლების სასამართლოში დაცვის შესაძლებლობას. ამასთანავე, ჩანანერი იზოლაციის შესახებ გადანყვეტილების გასაჩივრებაზე ძალიან ზოგადი და ბუნდოვანია, კერძოდ, კანონში მითითებულია ფიზიკური პირის უფლებაზე, „საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით გაასაჩივროს მის მიმართ მიღებული გადანყვეტილება.“⁴ იზოლაციის შესახებ გადანყვეტილებაზე სასამართლო კონტროლის უფრო კონკრეტული მექანიზმი კანონით გათვალისწინებული არ არის.

აღსანიშნავია, რომ პანდემიის პირობებში პარლამენტმა აღმასრულებელ ხელისუფლებას უფლების შეზღუდვის ფართო შესაძლებლობა მიანიჭა. ამ ფართო დელეგირების ფარგლებში მას შესაძლებლობა მიეცა, შეზღუდვები დაენუსებინა პირთა წრის, მიზნისა თუ დროითი კატეგორიების გათვალისწინებით. პანდემიის პირობებში ვირუსთან ბრძოლის მოტივით გადადგმული ნაბიჯები რამდენიმე ეტაპად შეიძლება დაიყოს, კერძოდ, საგანგებო მდგომარეობის გამოცხადებამდე, საგანგებო მდგომარეობის⁵ და პოსტსაგანგებო მდგომარეობის პერიოდებად. წინამდებარე სტატიის მიზნიდან გამომდინარე, საჭირო არ არის ყველა ამ ეტაპის სრულყოფილი და დეტალური ანალიზი. შესაბამისად, სტატიაში მხოლოდ იმ საკითხებზე გამახვილდება ყურადღება, რომლებიც უკავშირდება იზოლაციით თავისუფლების შეზღუდვის საკითხებსა და მასზე სასამარ-

³ „საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის „ლ“ ქვეპუნქტი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, დოკუმენტი N5069, გამოქვეყნებულია: 12/07/2007.

⁴ იქვე, მე-11 მუხლის მე-2 პუნქტი.

⁵ იხ. ბმული: shorturl.at/cGMW0 [უკანასკნელად შემოწმდა 13.03.2021].

თლო კონტროლს. ამ კუთხით მნიშვნელოვანია „საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის შესახებ“ საქართველოს კანონის გარდამავალ დებულებებში შეტანილი ცვლილებები. კერძოდ, ამავე კანონის 45-ე ტერცია მუხლი და მის საფუძველზე საქართველოს მთავრობის მიერ მიღებული დადგენილება.⁶ ცვლილებები კანონში 2020 წლის 22 მაისს შევიდა⁷ და მისი მოქმედება დღემდე რამდენჯერმე გადავადდა.⁸

ზემოაღნიშნული ცვლილებებით საქართველოს მთავრობას ან საქართველოს მთავრობის მიერ განსაზღვრულ სამინისტროს იზოლაციის ან/და კარანტინის წესის და საკარანტინე ღონისძიებების დადგენის უფლება მიეცა.⁹ კანონში საკარანტინე ღონისძიებების რაობის შესახებ ზოგადი მითითებაც გაკეთდა და განისაზღვრა, რომ ამავე მუხლის მიზნებისთვის საკარანტინე ღონისძიება არის ღონისძიებათა ერთობლიობა, რომელიც გამოიყენება იმ პირის მიმართ, რომელიც ავად არ არის, მაგრამ ჰქონდა ან შესაძლებელია ჰქონოდა შეხება გადამდები დაავადების შემთხვევასთან გადამდებობის პერიოდის განმავლობაში.¹⁰

კანონის ეს ჩანაწერი ცხადყოფს, რომ კანონმდებლის მიერ პანდემიის ან/და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობისთვის განსაკუთრებით საშიში ეპიდემიის დროს მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვის მიზნით მიღებული საკარანტინე ღონისძიებები, პირთა წრის მიხედვით, შეიძლება შეეხოს იმ პირებსაც, რომლებიც ავად არ არიან, თუმცა დაავადებულთან შეხება ჰქონდათ ან შეიძლება ჰქონოდათ შეხება გადამდებობის პერიოდში. კანონში იზოლაციასა და ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვაზე სხვა ჩანაწერი არ არის. ამასთანავე, ამ საკითხებს აკონკრეტებს საქართველოს მთავრობის N322 დადგენილება და ამ დადგენილებით დამტკიცებული „იზოლაციისა და კარანტინის წესები“.

დადგენილებით დამტკიცებული წესები ეხება პირთა იზოლაციასა და კარანტინში გადაყვანას.¹¹ ამ შემთხვევაში, საქართველოს მთავრობამ იზოლაციას დაქვემდებარებულ პირთა წრე შემდეგნაირად განსაზღვრა – კორონავირუსზე

⁶ „იზოლაციისა და კარანტინის წესების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის N322 დადგენილება, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 23/05/2020.

⁷ საქართველოს კანონი „საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილებების შეტანის თაობაზე, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, დოკუმენტის N5972-სს, გამოქვეყნებულია: 22.05.2020.

⁸ საქართველოს კანონი „საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილებების შეტანის თაობაზე, დოკუმენტები: N6778-რს, N37-ილს-Xმპ.

⁹ „საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 45-ე მუხლის პირველი პუნქტი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, დოკუმენტი N5069, გამოქვეყნებულია: 12/07/2007.

¹⁰ იქვე, 45-ე მუხლის მე-2 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი.

¹¹ „იზოლაციისა და კარანტინის წესების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის N322 დადგენილებით დამტკიცებული „იზოლაციისა და კარანტინის წესების“ მე-11 მუხლი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 23/05/2020.

საექვო ან მაღალი რისკის მატარებელი პირები.¹² მართალია, ცალკე არსადაა განსაზღვრული, თუ რას გულისხმობს კორონავირუსზე საექვო ან მაღალი რისკის მქონე პირი, თუმცა ნორმის ლოგიკურ ანალიზი იძლევა დასკვნის გაკეთების საშუალებას, რომ საქართველოს მთავრობამ იზოლაციას დაქვემდებარებულ პირთა წრე კიდევ უფრო გააფართოვა. ასეთი პირები შეიძლება არ იყვნენ ისინი, ვინც ავად არიან, ან ჰქონდათ ან შესაძლოა ჰქონოდათ შეხება გადამდები დაავადების შემთხვევასთან, არამედ კორონავირუსზე საექვობა ან მაღალი რისკის კრიტერიუმები კიდევ სხვა მონაცემებით შეიძლება განისაზღვროს.

დადგენილება ასევე აზუსტებს იზოლაციის ფორმებს. ეს არის კარანტინი – იზოლაცია სახელმწიფოს მიერ გამოყოფილ საკარანტინე სივრცეში და თვითიზოლაცია – იზოლაცია თავად ამ პირის მიერ უზრუნველყოფილ სივრცეში.¹³ რაც შეეხება იზოლაციის ვადას, საქართველოს მთავრობამ მიიჩნია, რომ კორონავირუსის შემთხვევასთან კონტაქტირებული ყველა ფიზიკური პირი, გარკვეული გამონაკლისების გარდა (ამ გამონაკლისთა დეტალური განხილვა სტატიის მიზნებს სცდება), 12 დღის განმავლობაში ექვემდებარება იზოლაციას.¹⁴

მნიშვნელოვანია გაანალიზდეს, გარდა ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვისა, კიდევ რა სავალდებულო მოთხოვნები უნდა დააკმაყოფილოს იზოლირებულმა პირმა.

იზოლაციაში პირები ექვემდებარებიან საკმაოდ მკაცრ რეჟიმს. კარანტინსა და თვითიზოლაციაში მყოფი პირებს ეკრძალებათ იზოლაციის ადგილის დატოვება, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მათ სამედიცინო დახმარება სჭირდებათ, რაზეც დაუყოვნებლივ უნდა აცნობონ საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის დაცვის შესაბამის სამსახურს.¹⁵ მათ ეკრძალებათ სხვა პირებთან ურთიერთობა შესაბამისი დამცავი საშუალებების გარეშე.¹⁶ იზოლაციაში მყოფ პირებს ეკრძალებათ ვიზიტორების მიღება, მათთვის დასაშვებია საკვების, პირადი საჭიროების ნივთების/ტანსაცმლის და მედიკამენტების (საჭიროების შემთხვევაში) გადაცემა არაპირდაპირი წესით.¹⁷ იზოლაციის სივრცეში მყოფ სხვა პირებთან კონტაქტი შეზღუდულია მინიმუმამდე, დაუშვებელია 1 მეტრზე ახლოს კონ-

¹² იქვე, მე-11 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

¹³ „იზოლაციისა და კარანტინის წესების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის N322 დადგენილებით დამტკიცებული „იზოლაციისა და კარანტინის წესების“ მე-11 მუხლის მე-2 პუნქტი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 23/05/2020.

¹⁴ იქვე, მე-11 მუხლის მე-4 პუნქტი.

¹⁵ იქვე, მე-12 მუხლის მე-9 პუნქტი.

¹⁶ იქვე, მე-12 მუხლის მე-10 პუნქტი.

¹⁷ იქვე, მე-12 მუხლის 1-ლი და მე-2 პუნქტები.

ტაქტი 15 წუთზე მეტი დროით.¹⁸ იზოლირებული პირები სარგებლობენ განცალკევებული ნივთებით.¹⁹ იზოლაციაში მყოფ პირს მოეთხოვება თამბაქოსა და ალკოჰოლის მოხმარებისგან თავის შეკავება და ეკრძალება ექიმის დანიშნულების გარეშე ფსიქოპატიური ნივთიერებების გამოყენება.²⁰ იზოლაციაში მყოფ პირთა მიმართ ხორციელდება პერიოდული მონიტორინგი შესაბამისი უფლებამოსილების მქონე პირთა მიერ.²¹

საქართველოს მთავრობის გადაწყვეტილებით, იზოლაციაში მყოფ პირს „შეუზღუდავად შეუძლია ისარგებლოს სატელეკომუნიკაციო კავშირით (მათ შორის, ინტერნეტით)“.²²

ფაქტია, იზოლაციაში მყოფ პირებს უწევთ საკმაოდ მკაცრ საიზოლაციო რეჟიმში ყოფნა. ეს რეჟიმი მძიმე ტვირთად აისახება მათ უფლებრივ მდგომარეობაზე. სადავო არ არის ამ რეჟიმის არსებობა და მისი გამართლების არგუმენტები, თუმცა რეჟიმი თავისთავად მკაცრია. უფრო მეტიც, რეჟიმის დაცვა უზრუნველყოფილია ადმინისტრაციული და სისხლის სამართლის მექანიზმებით. იზოლაციისა და კარანტინის წესების დარღვევის შემთხვევაში, ფიზიკურ პირს ადმინისტრაციული წესით დაეკისრება ჯარიმა 2000 ლარის ოდენობით,²³ ხოლო განმეორებით დარღვევისას შინაპატიმრობა ექვსი თვიდან ორ წლამდე ვადით, ან თავისუფლების აღკვეთა სამი წლის ვადით.²⁴

2. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2021 წლის 11 თებერვლის გადაწყვეტილება პაატა დიასამიძე, გიორგი ჩიტაძე, ედუარდ მარიაშვილი და ლიკა საჯაია საქართველოს პარლამენტის და საქართველოს მთავრობის წინააღმდეგ

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ პანდემიის პირობებში იზოლაციის (კარანტინი და თვითიზოლაცია) მარეგულირებელი ნორმების კონსტიტუციურობა 2021 წლის 11 თებერვლის გადაწყვეტილებაში შეაფასა. საქმეზე სადავოდ იყო გამხდარი, მათ შორის „საზოგადოებრივი ჯანმრთე-

¹⁸ იქვე, მე-12 მუხლის მე-3 პუნქტი.

¹⁹ იქვე, მე-12 მუხლის მე-4 პუნქტი.

²⁰ იქვე, მე-12 მუხლის მე-8 პუნქტი.

²¹ იქვე, მე-12 მუხლის მე-7 პუნქტი.

²² იქვე, მე-12 მუხლის მე-5 პუნქტი.

²³ „ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის“ 42-ე¹⁰ მუხლი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, დოკუმენტი N161, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს უწყებები, N12-ის დანართი, გამოქვეყნებულია: 31/12/1984.

²⁴ „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის“ 248-ე¹ მუხლი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, დოკუმენტი N2287, გამოქვეყნებულია: სსმ, 41(48), 13/08/1999.

ლობის შესახებ“ საქართველოს კანონისა და „იზოლაციისა და კარანტინის წესების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2020 წლის 23 მაისის №322 დადგენილებით დამტკიცებული იზოლაციისა და კარანტინის ის ზემოთ განხილული წესები, რომლებითაც იზოლაცია რეგულირდება. სარჩელის ძირითადი ლოგიკა ისაა, რომ იზოლაცია, როგორც ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის ინტენსიური ფორმა, წინასწარ ან მინიმუმ იზოლაციაში მოთავსებიდან 72 საათში სასამართლოს კონტროლს საჭიროებდა, რასაც სადავო ნორმები გამორიცხავდა და ეწინააღმდეგებოდა კონსტიტუციის მე-13 მუხლის 1-ლ, მე-2 და მე-3 პუნქტებს.

საკონსტიტუციო სასამართლომ სადავო ნორმები კონსტიტუციურად მიიჩნია და ამ გადაწყვეტის საკმაოდ საკამათო არგუმენტები და ლოგიკა შემოგვთავაზა. სასამართლომ ერთმანეთისგან გამიჯნა მიმოსვლის თავისუფლებისა და ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის შემთხვევები და იზოლაცია მიმოსვლის თავისუფლებაში ჩარევად ჩათვალა. შესაბამისად, გამორიცხა იზოლაციაზე წინასწარი ან იზოლაციაში გადაყვანიდან 72 საათში სასამართლო კონტროლის საპროცესო გარანტიები.

საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება გარკვეულწილად არ ემთხვევა მანამდე ამავე საკითხზე განვითარებულ და სტატიაში მოგვიანებით განხილულ პრაქტიკას. სასამართლომ ფიზიკური თავისუფლებისა და მიმოსვლის თავისუფლების დაცვის სფეროს ერთმანეთისგან გამიჯვნისას რამდენიმე გარემოებაზე გაამახვილა ყურადღება, მათ შორის გააფართოვა ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის ღონისძიების კრიტერიუმები.

ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის დადგენაზე მსჯელობისას სასამართლომ მიუთითა, რომ ის, თუ რა ვადით ეკრძალება პირს განსაზღვრული ადგილის დატოვება, მნიშვნელოვანი, თუმცა არა გადამწყვეტი, ფაქტორია.²⁵ ამასთან, სასამართლოს განმარტებით, „მხოლოდ ის გარემოება, თუ რა ვადით ხდება კონკრეტული ადგილის დატოვების აკრძალვა, ვერ გამოდგება პირის ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის წარმოსაჩენ თვითკმარ არგუმენტად.“²⁶ აღნიშნულის შემდეგ სასამართლომ ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის დადგენისთვის მსჯელობაში ახალი კრიტერიუმები შემოიტანა, მათ შორის, ის, რა მიზნით ხდება პირისთვის კონკრეტული ადგილის დატოვების აკრძალვა, როგორია მის

²⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2021 წლის 11 თებერვლის №1/1/1505,1515,1516,1529 გადაწყვეტილება საქმეზე – *პაატა დიასამიძე, გიორგი ჩიტიძე, ედუარდ მარიკაშვილი და ლიკა საჯაია საქართველოს პარლამენტის და საქართველოს მთავრობის წინააღმდეგ*, II-16.

²⁶ იქვე, II-16.

ნებაზე ზემოქმედების ფარგლები, რამდენად ეზღუდება ამ სივრცეში მოქმედების თავისუფლება, როგორია უფლებაშეზღუდული პირის სამართლებრივი სტატუსი, რა შედეგის დადგომას ისახავს მიზნად ამგვარი შეზღუდვა და სხვ.²⁷

მიუხედავად იზოლაციის ვადისა (12 დღე), სასამართლომ, ზემოთ დადგენილი კრიტერიუმების მიხედვით, ყურადღება გაამახვილა რამდენიმე გარემოებაზე:

- ა) იზოლირებული პირის სტატუსი – სასამართლოს განმარტებით, პირის იზოლაციაში მოთავსების მიზანი ახალი კორონავირუსის გავრცელების რისკის აღკვეთაა. შესაბამისად, იზოლირებული პირის სამართლებრივი სტატუსი არ მოითხოვს საქართველოს კონსტიტუციის მე-13 მუხლის საპროცესო გარანტიების ამოქმედებას;²⁸
- ბ) იზოლაციაში არსებული რეჟიმი – სასამართლო ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ „გარდა კონკრეტული სივრცის დატოვების აკრძალვისა და ამ შეზღუდვით გამონწეული თანმხლები შედეგებისა, ადამიანის ნების თავისუფლებაზე არ ხდება სხვა ტიპის იძულებითი ზემოქმედება და, ამ მხრივ, მისი ქცევა არ ექვემდებარება რაიმე სახის კონტროლსა თუ კორექციას.“²⁹ სასამართლოსთვის არსებითი გარემოებაა, რომ იზოლაციაში პირს აქვს შეუზღუდავი წვდომა საკომუნიკაციო საშუალებებზე.

სასამართლოსთვის იზოლაციაში არსებული რეჟიმი არსებითად განსხვავდება იძულებით ფსიქიატრიული მკურნალობისთვის მოთავსებულ პირთა რეჟიმისგან, სადაც მათი ქცევა ექიმის მხრიდან კორექციას და შეზღუდვებს ექვემდებარება.³⁰

ყოველივე ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, სასამართლომ დაასკვნა, რომ იზოლაცია (კარანტინი და თვითიზოლაცია) არის გადაადგილების თავისუფლების შეზღუდვა და მასზე არ უნდა გავრცელდეს კონსტიტუციის მე-13 მუხლით გარანტირებული სასამართლო კონტროლის საპროცესო გარანტიები.

²⁷ იქვე, II-16.

²⁸ იქვე, II-18.

²⁹ იქვე, II-20.

³⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2021 წლის 11 თებერვლის №1/1/1505, 1515, 1516, 1529 გადაწყვეტილება საქმეზე – *პაატა დიასამიძე, გიორგი ჩიტაძე, ედუარდ მარიკაშვილი და ლიკა საჯავია საქართველოს პარლამენტის და საქართველოს მთავრობის წინააღმდეგ*, II-20.

3. ფიზიკური თავისუფლება და საკონსტიტუციო სასამართლოს ადრეული პრაქტიკა

ფიზიკური თავისუფლების უფლება საქართველოს კონსტიტუციის მე-13 მუხლით არის გარანტირებული. მე-13 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, ადამიანის თავისუფლება დაცულია.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, ადამიანის თავისუფლების უფლება გულისხმობს „ფიზიკურ თავისუფლებას, მის უფლებას, თავისუფლად გადაადგილდებოდეს ფიზიკურად, თავისი ნების შესაბამისად, იმყოფებოდეს ან არ იმყოფებოდეს რომელიმე ადგილზე.“³¹

კონსტიტუცია თავისუფლების უფლებასთან მიმართებით რამდენიმე ტერმინს იყენებს. ესენია: „თავისუფლების აღკვეთა“, „თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვა“, „დაკავება“ და „დაპატიმრება“. თავისუფლების უფლების ამ გრადაციასთან მიმართებით კი უფლების შეზღუდვის განსხვავებული მატერიალური და პროცედურული ბარიერები მოქმედებს. კონსტიტუციის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტის მიხედვით, თავისუფლების აღკვეთა ან თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შეფარდება დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს გადანყვეტილებით. ამავე მუხლის მე-3 პუნქტი კი ეხება ადამიანის დაკავებას, რაც დასაშვებია კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში, კანონით უფლებამოსილი პირის მიერ. დაკავებული პირი უნდა წარედგინოს სასამართლოს განსჯადობის მიხედვით არაუგვიანეს 48 საათისა. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადანყვეტილებას დაპატიმრების ან თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.

საინტერესოა კონსტიტუციის მე-13 მუხლის ისტორიული განვითარება. კონსტიტუციის დღეს მოქმედი რედაქციისგან განსხვავებით, წინა რედაქციაში ფიზიკური თავისუფლების უფლება მე-18 მუხლით იყო გარანტირებული, თუმცა მნიშვნელოვანი ამ შემთხვევაში მუხლთა ნუმერაციის ცვლა არ არის. წინა რედაქციისგან განსხვავებით, კონსტიტუციის დღეს მოქმედ რედაქციაში შეცვლილია, მათ შორის, მე-2 პუნქტის კონსტრუქცია. 2018 წლის დეკემბრიდან მოქმედი რედაქციის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტი ეხება „თავისუფლების აღკვეთის“ ან „თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შეფარდების“ სასამართლოს გადანყვეტილების გარეშე დაუშვებლობას, მაშინ, როდესაც, კონსტიტუციის მანამდე მოქმედი რედაქცია ყურადღებას ამახვილებდა „თავისუფლების

³¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 6 აპრილის N2/1/415 გადანყვეტილება საქმეზე – საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, II-2.

ალკვეთის“ ან „თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის“ სასამართლოს გადანყვეტილების გარეშე დაუშვებლობაზე. ამ ტერმინებს არსებითი მნიშვნელობა აქვს კონსტიტუციის მიზნებისთვის და მათზე საპროცესო გარანტიების გავრცელებაზე. ამიტომ ისინი ქვემოთ დეტალურად იქნება განხილული. მანამდე კი, კონსტიტუციით გარანტირებული ფიზიკური თავისუფლების კომპონენტები და მისი შინაარსი კიდევ უფრო დეტალურად უნდა გაანალიზდეს.

საქართველოს კონსტიტუციის მე-13 მუხლით გარანტირებულ თავისუფლებაში იგულისხმება ფიზიკური თავისუფლება.³² ფიზიკური თავისუფლება, მისი ფუნდამენტური მნიშვნელობიდან გამომდინარე, სხვა თავისუფლებების ფაქტობრივი გამოვლენის წინაპირობაა. საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტების მიხედვით: „ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვა და განსაკუთრებით კი მისი ყველაზე ინტენსიური ფორმა – თავისუფლების ალკვეთა აფერხებს და ზოგჯერ სრულიადაც გამოორიცხავს ადამიანის მიერ სხვა უფლებებისა და თავისუფლებების რეალიზაციას.“³³

მნიშვნელოვანია, ერთმანეთისგან გაიმიჯნოს ფიზიკურ თავისუფლებაში ჩარევისა და მისი შეზღუდვის შემთხვევები. ჩარევას, როდესაც კონკრეტული ღონისძიების მიზანია ამ ძირითადი უფლების შეზღუდვა და არ წარმოადგენს სხვა მიზნის მიღწევის აუცილებელ და თანმდევ შედეგს; ხოლო ღონისძიება ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვად მიიჩნევა, როდესაც ის გამოიყენება იძულებით, მაგალითად, ჯანმრთელობის დაცვის მიზნის მისაღწევად. თავისუფლების შეზღუდვას აქვს ობიექტური და სუბიექტური ნიშნები. ობიექტური თვალსაზრისით, თავისუფლების შეზღუდვა გულისხმობს პირის მოთავსებას სივრცობრივად შეზღუდულ ადგილას არაუმნიშვნელო ვადით. სუბიექტური კუთხით თავისუფლების შეზღუდვასთან გვაქვს საქმე, როდესაც პირმა არ განაცხადა თანხმობა ამგვარ მოთავსებასთან დაკავშირებით.³⁴

კონსტიტუციის მიზნებისთვის მე-13 მუხლში მოყვანილ ტერმინებს განსაკუთრებული და, იმავდროულად, ავტონომიური მნიშვნელობა აქვს. კერძოდ, საკონსტიტუციო სასამართლოს თანახმად: „კონსტიტუციის მიზნებისთვის ტერმინი „დაკავება“ უკავშირდება პირის თავისუფლების ფიზიკურ შეზღუდვას, რომელიც არ შეიძლება აღემატებოდეს 72 საათს და სრულდება პირის

³² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 15 სექტემბრის №3/2/646 გადანყვეტილება საქმეზე – საქართველოს მოქალაქე გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, II-1.

³³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 6 აპრილის №2/1/415 გადანყვეტილება საქმეზე – საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, II-6.

³⁴ ააიპ – „საქართველოს დემოკრატიული ინიციატივას“ ანგარიში, „დემოკრატია და ადამიანის უფლებები პანდემიისა და საგანგებო მდგომარეობის პირობებში“, ოქტომბერი, 2020, 117.

დაპატიმრების შესახებ სასამართლოს გადაწყვეტილების მიღებით ან პირის გადასახლებაში. ამასთანავე, ფიზიკური თავისუფლების უფლების შეზღუდვა შედარებით ფართო შინაარსისა და მოიცავს არა მხოლოდ „დაკავებას“, არამედ ასევე თავისუფლების სხვაგვარ ფიზიკურ შეზღუდვას, ისეთს, როგორცაა პირის საპატიმროში (ან სხვა შესაბამის დანესებულებაში) მოთავსება (დაპატიმრება), ასევე შინაპატიმრობა ან პირის გადაადგილების თავისუფლების სხვაგვარი მკაცრი შეზღუდვა.“³⁵

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო ხაზს უსვამს, რომ „ძალზე რთულია ამომწურავი განსაზღვრების მოძებნა, რომელიც ერთმანეთისგან მკაფიოდ გამიჯნავდა ადამიანის ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის ფორმებს. ხშირ შემთხვევაში, ასეთი ზღვარის დასადგენად კონკრეტული, ინდივიდუალური გარემოებების შეფასება არის საჭირო. [ამისთვის, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში] მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ისეთი გარემოებანი, როგორებიცაა: უფლებაშეზღუდული პირის სამართლებრივი სტატუსი, შეზღუდვის ფორმა (ლეგიტიმური ძალის გამოყენება ან მისი გამოყენების რეალური საფრთხე), უფლებაში ჩარევის ხარისხი და ხანგრძლივობა.“³⁶

აღსანიშნავია, რომ დაკავება სისხლის ან/და ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევაზე რეაგირების მექანიზმია, თუმცა მიზნის მიღმა თვითონ ფორმა, ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის სხვა ფორმებისგან განსხვავებით, შედარებით ნაკლებინტენსიურია. ამასთანავე, საქმეში, რომელშიც საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ პოლიციელის მიერ პირის შეჩერება ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის კონტექსტში შეაფასა, მიუთითა, რომ „დაკავების განსაზღვრების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ასპექტს წარმოადგენს სივრცე, ანუ პირის განსაზღვრულ (როგორც წესი, დახურულ) სივრცეში მოთავსების ფაქტი, როდესაც მას ამ სივრცის დატოვების შესაძლებლობა არ აქვს.“³⁷ ამასთანავე, მე-13 მუხლის მიზნებისთვის საკონსტიტუციო სასამართლო ამომწურავად ჩამოთვლის ყველა იმ გარემოებას, რომელთაგან ერთის არსებობის შემთხვევაშიც ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვა დაკავებად ჩაითვლება:

ა) სამართლებრივად ან ფაქტობრივად უნდა წარმოადგენდეს სისხლისსამართლებრივ დევნას;

³⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 15 სექტემბრის №3/2/646 გადაწყვეტილება საქმეზე – საქართველოს მოქალაქე გიორგი უგულავა საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, II-15.

³⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 11 აპრილის №1/1/503, 513 გადაწყვეტილება საქმეზე – საქართველოს მოქალაქეები – ლევან იზორია და დავით-მიხეილ შუბლაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, II-20.

³⁷ იქვე, II-21.

ბ) უნდა უკავშირდებოდეს, პირის ნების სანინალმდეგოდ, მისი ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის და დახურულ (შემოფარგლულ) სივრცეში გადაყვანის ან/და მოთავსების ფაქტს;

გ) თავისუფლების შეზღუდვის დრო უნდა იყოს საკმარისად ხანგრძლივი იმისთვის, რომ ის შეზღუდვის ინტენსივობის ხარისხით მე-18 მუხლით გათვალისწინებულ დაკავებას ფაქტობრივად გაუთანაბრდეს.³⁸

აქედან გამომდინარე, ღონისძიების ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვად მიჩნევისთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება პირის ნების სანინალმდეგოდ (სუბიექტური ნიშანი) დახურულ (შემოფარგლულ) სივრცეში გადაყვანის ან/და მოთავსების ფაქტია. ამასთანავე, ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის სწორედ ამ ინტენსივობის შემთხვევაში ირთვება კონსტიტუციის მე-13 მუხლის პროცესუალური გარანტიები, რაც დაკავებისას 48 საათში სასამართლოსთვის წარდგენას და შემდგომ 24 საათში პოსტფაქტუმ სასამართლოს კონტროლს (მე-3 პუნქტი), ხოლო თავისუფლების აღკვეთის ან თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შემთხვევაში წინასწარ სასამართლო კონტროლს გულისხმობს.

აღსანიშნავია, რომ „თავისუფლების შეზღუდვის ერთ-ერთი სახეა პირის თავისუფლების შეზღუდვა გადაძვება და ავადმყოფობის თავიდან ასაცილებლად.“³⁹ კარანტინი ან იზოლაცია გულისხმობს ისეთ ვითარებასაც, როდესაც პირი განთავსებულია სახელმწიფო ზედამხედველობის ქვეშ, შეზღუდულ ადგილზე, რომლის დატოვებაც მას ეკრძალება. ამ აკრძალვის დარღვევა იწვევს იძულებას და სანქციებს სახელმწიფოს მხრიდან.⁴⁰ შეზღუდვას აქვს მკაცრი სახე და მისი მოქმედება არ შემოიფარგლება უმნიშვნელო ვადით. ამდენად, სახეზეა თავისუფლების შეზღუდვის ობიექტური ნიშანი. თუ პირი არ გამოხატავს თანხმობას კარანტინში/იზოლაციაში მოთავსებასთან დაკავშირებით, ანუ ეს მისი ნების სანინალმდეგოდ ან ნების გარეშე ხდება, სახეზეა თავისუფლების შეზღუდვის სუბიექტური ნიშანიც.⁴¹

³⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2013 წლის 11 აპრილის №11/503, 513 გადაწყვეტილება საქმეზე – საქართველოს მოქალაქეები – ლევან იზორია და დავით-მიხეილი შუბლაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, II-22.

³⁹ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტი.

⁴⁰ საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის შესახებ კანონის მე-11 მუხლის მე-11 ქვეპუნქტი; ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 4210-ე მუხლი; სისხლის სამართლის კოდექსის 2481-ე მუხლი.

⁴¹ „დემოკრატია და ადამიანის უფლებები პანდემიისა და საგანგებო მდგომარეობის პირობებში“, ააიპ – „საქართველოს დემოკრატიული ინიციატივას“ ანგარიში, ოქტომბერი, 2020, 117-118.

დასკვნა

დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს, რომ იზოლაციის ქართული მოდელი გულსხმობს ინფიცირებულ, ინფიცირებულთან კონტაქტში ან შესაძლო კონტაქტში მყოფ, ან/და კორონავირუსზე საექვო ან მაღალი რისკის მატარებელ პირთა 12 დღით (გამონაკლისების გარდა) კონკრეტულ ერთ სივრცეში (საკარანტინო ზონა, საცხოვრებელი სახლი ან სხვა) მოქცევას, სადაც ისინი ექვემდებარებიან საიზოლაციო მკაცრ რეჟიმს და იზოლაციის ეფექტიანობა უზრუნველყოფილია ადმინისტრაციული და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის მექანიზმებით. იზოლაციის შესახებ გადაწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს ზოგადი სასარჩელო წესით. ამიტომ იზოლაციაზე მსჯელობისას ლოგიკურად ჩნდება კითხვა: არის თუ არა ის ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის შემთხვევა და კითხვაზე დადებითი პასუხის შემთხვევაში, არსებული მექანიზმი აკმაყოფილებს თუ არა საქართველოს კონსტიტუციის მე-13 მუხლით განმტკიცებულ ფიზიკური თავისუფლების შეზღუდვის კონსტიტუციურ მოთხოვნებს.

ამ კითხვაზე საკონსტიტუციო სასამართლომ, 2021 წლის 11 თებერვლის გადაწყვეტილებით, უარყოფითი პასუხი გასცა. სასამართლომ დაასკვნა, რომ იზოლაცია არა ფიზიკური თავისუფლების, არამედ გადაადგილების, მიმოსვლის თავისუფლების შეზღუდვაა და მასზე კონსტიტუციის მე-13 მუხლით გათვალისწინებული საპროცესო გარანტიები არ უნდა ვრცელდებოდეს. ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს, რომ სასამართლოს ეს გადაწყვეტილება და მასში განვითარებული მსჯელობა აღიქმება როგორც სასამართლოს მანამდე არსებული პრაქტიკის შეცვლა კოლეგიის მიერ, ფიზიკური თავისუფლებისა და მასზე არსებული სასამართლო კონტროლის გარანტიების საზიანოდ.

პანდემიით შექმნილი საფრთხეების პარალელურად, მნიშვნელოვანი საფრთხეა დაუბალანსებელი და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში კონცენტრირებული ფაქტობრივად შეუზღუდავი ძალაუფლება. შესაბამისად, ამ პირობებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეფექტიანი საპროცესო გარანტიები და სასამართლო კონტროლი. ასეთი კონტროლი აუცილებელია მათ შორის და, განსაკუთრებით, ისეთ ფუნდამენტურ უფლებაზე, როგორცაა ფიზიკური თავისუფლება. მაშინ, როდესაც ამ საქმის განხილვისას საჯარო სხდომაზე მონვეული ექსპერტის მხრიდან გაცხადდა, რომ ათასობით შემთხვევიდან, ერთეული შემთხვევებია, რო-

დესაც პირი უარს ამბობს იზოლაციაში გადასვლაზე, სასამართლოზე ფიზიკური თავისუფლების კონსტიტუციით გარანტირებული საპროცესო გარანტიების მოქმედების გაუმართლებელი ტვირთის დაკისრებაც გამოირიცხება. ამიტომ ლეგიტიმურია კითხვა: შეასრულა თუ არა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ კონსტიტუციური კონტროლის უმნიშვნელოვანესი როლი, მაშინ, როდესაც საქართველოში ადამიანის უფლებების დაცვას ეს განსაკუთრებით სჭირდებოდა, და ამ კითხვაზე პასუხი უარყოფითია.